

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР
ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
И АНАЛИЗИ

ОТЧЕТ
ЗА ИЗВЪРШЕНА
ДЕЙНОСТ
ПО НАЦИОНАЛНАТА
ПРОГРАМА ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА ХНБ
ПРЕЗ 2021 г.

София, 2021

ОСНОВНИ НАСОКИ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА
2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ:
 - Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата;
 - Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти;
 - Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата;
 - Законодателство.
3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ
4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА
5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА
6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

Във връзка с управлението и координирането на дейностите по Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (НППХНБ) 2021-2025 година, през отчетния период *са проведени:*

- *Две работни срещи с представители на Министерство на здравеопазването (МЗ) и Националния център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА), свързани с планираните през 2021 г. дейности по програмата и организацията и провеждането на ученическия конкурс „Посланици на здравето“, в подкрепа на здравословния начин на живот на младите хора и превенция на поведенческите рискови за здравето фактори, свързани с нездравословното хранене, ниската физическа активност, злоупотребата с алкохол и тютюнопушенето.*

- *Национална работна среща на регионалните координатори на НППХНБ от 28-те области на страната, представители от МЗ и експерти от НЦОЗА по изпълнение на дейностите по Програмата, оценка на резултатите от развитието ѝ и отчет на проведеното Национално проучване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България през 2020 г. с представяне на по-важните резултати от него.*

- *Работен семинар-обучение в помощ на консултантите от Кабинетите за консултиране за отказване от тютюнопушене (ККОТ) при РЗИ – мотивационни съвети и кратки интервенции при отказване от тютюнопушене, разглеждане на проблеми, свързани с практическата дейност на ККОТ и актуални данни за разпространение на тютюнопушенето в страната, получени от последното Национално проучване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България през 2020 г.*

- *Национална среща-семинар с академичните среди и браншови организации за отчитане напредъка по реформулиране на храните с цел намаляване количеството на добавената захар, сол и наситени мазнини.*

През годината са проведени и работни срещи на областните програмни съвети по текущи въпроси и дейности на програмата.

2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ

С оглед на усложнената епидемиологична обстановка в страната, свързано с разпространението на COVID-19, реализирането на дейностите по Програмата са съобразени със ситуацията.

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението до 19 г. в дейности по Програмата

През 2021 година в страната са реализирани редица дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици, насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба на алкохол); биологичните фактори на риска за хронични незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътно-транспортен травматизъм и други.

Използвани са традиционните **образователни методи и форми на обучение**: семинари, беседи/лекции, дискусии, тренинги, видеопокази, изложби, тематични дни, конкурси и **начини на разпространение на здравна информация**: телевизионни (ТВ) и радиопредавания, аудио- и видеоклипове, публикации в пресата и интернет публикации и др.

Предвид извънредната епидемична ситуация и съобразно здравните противоепидемични мерки, за втора поредна година се наложи реструктуриране на част от обучителните дейности в онлайн-вариант, както и на открито, по желание на обучаваните лица и институции.

Ограничаване на тютюнопушенето

По инициатива на СЗО традиционно са отбелязани два световни здравни дни: 31 май – Световен ден без тютюнев дим на тема „Реши и се откажи“ и всеки трети четвъртък на м. ноември, за тази година на 18 ноември – Международен ден без тютюнопушене на тема „Да спечелим заедно: един ден без никотин“. На тези дни се призовава всеки пушач да се опита да постави началото на отказване от тютюнопушенето в името на собственото си здраве, както и здравето на близки и приятели, които присъстват в обкръжението му като пасивни пушачи. Събитията се

провеждат по цял свят, като подчертават рисковете за здравето, свързани с употребата на тютюн и се призовава за ефективна политика за намаляване на нивото на неговото потребление.

Организиран и проведен е са регионални кампании с цел повишаване информираността на населението и на младите хора за вредните последици от тютюнопушенето върху физическото и психическото здраве на човека, формиране на нагласи за здравословно поведение без тютюнев дим.

Информационни кампании, целящи повишаване на информираността и нивото на знания на хора от различни възрастови и целеви групи. Те включват: *здравни беседи и лекции* за вредата от тютюнопушенето: „Да поговорим открито за последствията от тютюнопушене“, „Зависимост и тютюнопушене“, „Митове и факти за тютюнопушенето“, „Тютюнопушенето – подценена зависимост“, „Тютюнът – враг на нашето здраве“, „Здравни аспекти на изделия, свързани с електронагреваеми тютюневи изделия и електронни цигари“ и много др.; *дискусии* „Трябва да се преборим“ и „Реши и се откажи“, *интерактивни занимания* за групово упражняване на умения за критично мислене и повишаване на вниманието към рисковия фактор тютюнопушене с *демонстрации* на „пушещата кукла Сю“ и „пушещия робот“ за онагледяване на вредното влияние на тютюнопушенето върху белия дроб; *видеопозази* на филми и клипове: «Невидимият»; «Денят на Яна», „Всяка цигара ти вреди“, «Пушенето забранено», «Наргиле» и др.; *конкурс* за рисунки „Шарен свят без дим“, *дебати* „Пушенето и ти“. Част от обучителните модули са проведени *он-лайн*.

Проведени са *тематични дни* със събития и акции за разпространение на здравно-образователни материали (ЗОМ) в детски градини и училища с музикални инициативи на тема „Не пуши, ела играй с нас и ти“ и танц на „Благуните“, Арт изложба на ученици „Елате и погледнете и за пушенето не мислете“, Флашмоб „На хорцето се хванете и цигарите оставете“,

Сред учениците са реализирани *регионални образователни проекти* „Можещите“, „Здрави и свободни“, „Изкуството срещу пороците“ на тема тютюнопушене с изготвяне на есета, стихотворения, рисунки, истории, мисли, създаване на здравно-информационни кътове. Утвърждаване на *извънкласни форми на здравно обучение*: клуб „Млад здравен експерт“, младежки формирования към Читалища, детска група „Македонче“, клуб Плувни спортове „Олимпия“, лятно училище в образователен център „Усмивки“. Публикуван *он-лайн наръчник* с повече

от 100 причини за отказване от цигарите в условията на изолация и ползите при отказване.

На места в изнесен *Кабинет за консултиране за отказ от тютюнопушене (ККОТ)* в средни училища и професионални гимназии са проведени **скринингови кампании** с участието на млади хора. Специалисти на РЗИ измерват въглероден монооксид в издишан въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer) и определяне на степента на никотинова зависимост.

Министерство на здравеопазването организира *уебинар* с участието на експерти от РЗИ, учители и класни ръководители от училищата през м. ноември. На уебинара е представена *образователна програма за ограничаване на тютюнопушенето сред младите хора*, с презентатори – представители на Асоциация „Родители“ и Фондация „Заедно в час“. Програмата е насочена към ученици от 5-7 клас и има за цел, чрез специално изготвени материали да мотивира младите хора да спортуват и осъзнато да водят здравословен начин на живот.

Разпространени са информационни материали – брошура „Защо животните не пушат?“, книжка „Моля не пушете“, дипляни „Аз приех това предизвикателство“, „Вредата от употребата на наргиле и цигари“, „Защо моето дете?“, „10 съвета за отказване от цигарите“, флаер „Тютюнопушенето е враг на здравето“, листовки „Как да откажем цигарите“, стикери „Кога, ако не сега“ и „Животът обича непушачите“, плакати и др.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 23 кампании с 11 масови прояви и 37 мероприятия за отбелязване на световни, международни и тематични дни и празници. Излъчени са: по 14 ТВ- и радиопредавания, 310 аудио-, видеоклипа и видеопокази; публикувани са 33 материали в пресата, 74 – в интернет; изнесени са 350 лекции и беседи (с 6042 участници); 16 семинари (с 333 участници), 124 тренинги (с 1432 участници), 129 дискусии (с 1477 участници), 8 индивидуални обучения и консултации. Няма проведени курсове на регионално ниво. Направени са две проучвания с 553 участника. Разработени и отпечатани са 4 заглавия на здравно-образователни материали, с тираж 1131 броя. Разпространени са 7842 броя материали (дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Таблица 1. Здравно-образователна дейност по факторите на риска за ХНБ сред население до 19 г. през 2021 г.

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	23		15		12		12	
2.	Световни/тематични дни	37		11		15		28	
	Медийни изяви:	8		4		5		9	
3.	ТВ предавания	14		0		9		19	
4.	Радиопредавания	14		1		8		16	
5.	Видеоклипове	3		1		1		2	
6.	Аудиоклипове	0		0		2		0	
7.	Публикации в пресата	33		10		28		54	
8.	Интернет публикации	74		31		38		77	
9.	Пресконференции	0		0		0		0	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	4	1131	1	25	1	100	4	36002
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	7842		3348		4008		42945	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	0	0	0	0	0	0	0	0
13.	Семинари	16	333	17	346	0	0	36	681
14.	Лекции/беседи	350	6042	260	5107	290	5445	354	6691
15.	Дискусии	129	1477	98	1105	207	970	226	2141
16.	Тренинги	124	1432	124	1513	139	1732	128	2554
17.	Видеопокази	307	3501	284	6073	206	5604	317	6575
18.	Индивидуални обучения/консултации	8	8	4	4	8	8	32	32
	Други дейности:	2	42	6	174	3	35	0	0
19	Масови прояви	11	982	5	323	9	766	10	539
20	Проучвания	2	553	3	1389	3	668	2	573

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Организиран и проведен са **информационно-образователни кампании**: *Месец февруари – месец на трезвеността и Седмица на трезвеността „Алкохолът – грешният избор“*, насочени предимно към млади хора, с цел повишаване информираността им за здравния риск от употребата и злоупотребата с алкохол.

Кампаниите включват *лекции и беседи*: „Алкохол и въздействието му върху човека“, „Алкохол – причини, употреба и последици“, „Алкохол и култура на употреба“, „10 истини за алкохола, които не знаеш“ и „Бъди внимателен с алкохола, помисли за последствията!“; изготвяне на *информационни табла, демонстрация на алко-очила*, симулиращи алкохолно опиянение, *интерактивни занимания*: работа по групи, разрешаване на казуси, разиграване на ситуации и различни техники на взаимодействие, изработване на чаши с надпис „Карай трезво“, излъчени са *филмите* „42 градуса“, „Път без изход“, „Несъобразена скорост“ и „Екстази“; реализиран е *регионален проект* „Детско полицейско управление“ с изработване на информационни материали и обучения; *масови прояви* „Превенция употребата на алкохол“ и Парад на "автомобилите"; провеждане на *конкурси* за разработване и реализация на проекти от ученици, насочени към превенцията на ранната употреба или злоупотреба с алкохол; *медийни кампании* по темата, включващи регионалните средства за масова информация.

Реализирани са съвместни инициативи на РЗИ с Регионално управление на образованието, БЧК, Съюз на българските автомобилисти, Детска педагогическа стая, органите на МВР по повод *Европейския ден за пътна безопасност – 29 юни 2021*, с мото „На пътя животът е с предимство“, *Европейската седмица на мобилността 16-22 септември* и отбелязване на *Деня на жертвите от ПТП – 21 септември* с мото „Безопасно и здравословно с устойчива мобилност“, като на редица места са проведени кампании за *разпространение на здравно-образователни материали* по темата и провеждане на *обучения*: „Влияние на алкохола върху пътно-транспортните произшествия“, „Вредата от алкохола“, „Шофиране в нетрезво състояние“.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 15 кампании, тематичните дни са отбелязани с 11 събития и 5 масови прояви. Излъчени са: 1 радиопредаване, 285 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 10 материали в пресата, 31 – в интернет; изнесени са 260 лекции и беседи (с 5107 участници); проведени са 17 семинара (с 346 участници); 124 тренинга (с 1513 участници); 98

дискусии (с 1105 участници); 4 консултации. Направени са три проучвания с 1389 участника. Разработен и отпечатан е 1 здравно-образователен материал, с тираж 25 бр. Разпространени са 3348 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери и др.) (Таблица 1).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Организиран са **традиционни кампании** за отбелязване на: *Европейски ден за борба със затлъстяването (19 май)* и *Седмица за борба със затлъстяването (м. ноември)*; *Световен ден на прехраната и Европейски ден за здравословно готвене (17 октомври)*. В реализацията на тези проекти са включени **редица инициативи**: *кулинарно шоу* с участието на родители за приготвяне на здравословни ястия, *кулинарна работилница* за ученици с професионално образование, *изработване и изложби* на плакати, постери, рисунки за правилен хранителен режим, *викторина „Здравословното хранене – начин на живот!“*. За най-малките са проведени *здравни празници* на тема „Аз знам, какво да ям!“ и „Хранене, спорт, здраве!“ с приготвяне от децата на здравословни сандвичи и храни от сушени и пресни плодове и зеленчуци; *интерактивни занимания* на открито с обучения за здравословно хранене и грижа за детските зъбки; демонстрация на пирамида на балансираното хранене с шаблони, изготвяне на здравословно меню, приготвяне на сокове от пресни плодове и използване на интерактивния робот „Пчеличка“, забавни образователни игри „Познай храната!“ с пластелинно моделиране на полезни храни, създаване на книжка „Здравословно с мен и с мама“ - десет рецепти за здравословно хранене.

Продължава успешната реализация на две **регионални програми** за профилактика на затлъстяването, за оптимизиране на храненето и повишаване на физическата активност при децата. Целта е подобряване на здравето и развитието на децата и намаляване на риска от хронични незаразни болести. РЗИ предоставя интерактивни форми за обучение в електронна среда.

Наред с тези инициативи и събития са проведени **образователни кампании** с беседи, лекции, дискусии в подкрепа на борбата със затлъстяването и ниската физическа активност, насочени към здравословното хранене на децата и учениците: „Да подкрепим кърменето за по-здрава планета“, „Здравословно хранене при учениците“, „Здравословно хранене и спорт – предпоставка за добро здраве“, „Бъди здрав – храни се здравословно!“. Презентирани бяха и темите „Хранене и диети.

Хранителни разстройства“, „Хранене и зъбна профилактика“, „Принципи на здравословното хранене“, „Енергийни напитки“, „Солта – ползи и вреди за здравето“.

Излъчвани са *образователни филми* по темата: „На борба със затлъстяването“, „Пет ключа към по-безопасна храна“ и др. Популяризирани са препоръките за здравословно хранене.

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 12 кампании, отбелязани с 10 масови прояви и 28 тематични дни са световни и европейски здравни празници. Излъчени са: 19 ТВ предавания, 16 радиопредавания, 319 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 54 материала в местни и централни вестници, 77 – в интернет; изнесени са 354 лекции и беседи (с 6691 участници); 36 семинара (с 681 участници), 128 тренинга (с 2554 участници), 226 дискусии (с 2141 участници), 32 индивидуални обучения и консултации. Няма проведени курсове. Направени са две проучвания с 573 участника. Разработени и отпечатани са 4 здравно-образователни материала, с тираж 36002 бр. Разпространени са 42945 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери) (Таблица 1).

Повишаване на физическата активност

Реализирани са **образователни мероприятия и инициативи** за повишаване на знанията и мотивацията на населението от различни възрастови групи за редовна физическа активност, укрепваща здравето.

Отбелязани са *Световен ден на движението (10 май)*, *Европейска седмица на физическата активност и спорта (23-30 септември)* и *Европейски ден на спорта в училище (27 септември)*. Повишаване на информираността, насърчаване и редовно участие в спорт са основни цели на инициативите. Организирани са *спортни празници – на открито* под мотото „Движението е здраве и усмивки“, „Спортът е живот, спортът е здраве!“, „Здрав дух в здраво тяло“ със спортни, щафетни и забавни игри; физкултурни занятия *в зала* с гимнастически упражнения и игри, демонстрационна тренировка от Клубове по спортно катерене, междучилищно състезание под наслов „Спортувай и не боледувай“, интерактивни игри „Тренировъчно килимче стъпка вътре – вън“. Проведени са инициативи със *спортни и туристически клубове*: спортни състезания от различен характер, игри на открито със състезателен и развлекателен характер – народна топка, скачане с чували, теглене на въже; туристически походи. *Обучителни мероприятия* в клас „Ползите от физическата активност“, „Физическа

активност по време на карантина“, „Движението – извор на здраве и жизненост“, „Физическа активност и безопасен интернет“ и извънкласни форми на обучение: „Часове по здраве“ с физкултурни мероприятия и състезателни дейности. Организиран са *медийни кампании* – участия в интервюта, радиопредавания и предавания по местните ТВ – за популяризиране на световния и европейските здравни дни.

Общо за периода, по фактор «Ниска физическа активност» са организирани и проведени 12 кампании, отбелязани са с 9 масови прояви и 15 мероприятия световни и европейски дни, и празници. Излъчени са: 9 ТВ предавания, 8 радиопредавания, 209 аудио и видеоклипа, видеопокази; публикувани са 28 материала в пресата, 38 в интернет; изнесени са 290 лекции и беседи (с 5445 участници); проведени са 139 тренинга (с 1732 участници), 207 дискусии (с 970 участници); 8 консултации. Направени са 3 проучвания с 668 участника. Разработен и отпечатан е 1 здравно-образователен материал, с тираж 100 бр. Разпространени са 4008 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Продължава дейността на *Национален ученически конкурс «Посланици на здравето»*. Конкурсът се организира за тринадесети път в рамките на Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести, по инициатива на Министерството на здравеопазването и в партньорство с Национален център по обществено здраве и анализи, Министерство на образованието и науката, Министерство на културата, Министерство на младежта и спорта, Министерство на околната среда и водите, Офиса на СЗО за България и Български Червен Кръст. Той е продължение на стартирания през 2008 г. ученически конкурс „Проектът на нашия клас – за живот без тютюнев дим“, провеждан в рамките на Националната програма за ограничаване на тютюнопушенето на Р България 2007-2010 г. и се провежда в подкрепа на здравословния начин на живот на младите хора, с цел превенция на поведенческите рискови за здравето фактори, свързани с нездравословното хранене, ниската физическа активност, злоупотребата алкохол и тютюнопушенето.

Конкурсът „Посланици на здравето“ се отнася за трите възрастови групи: 1-4 клас, 5-7 клас и 8-12 клас и включва две тематични области: 1) ограничаване на тютюнопушенето и злоупотребата с алкохол и 2) здравословно хранене и физическа активност. Дейностите се провеждат през цялата година от м. март до м. ноември

В проектите са реализирани интерактивни дейности за ограничаване на рисковите за здравето фактори, които включват електронни приложения, интернет

сайтове и електронни книги за здравословно хранене, спортни прояви – състезания и турнири; туристически и еко походи; ролеви игри; дебати и дискусии; сътрудничество и работа в екип между поколенията с цел запазване на българските традиции; почистване на замърсени райони в различни населени места в страната и др.

Общият брой на проектите, които успяха да финализират успешно, е 48, като в категорията от 1-ви до 4-ти клас – 17 проекта; от 5-ти до 7-ми клас – 9 проекта и от 8-ми до 12-ти клас – 22 проекта.

Във връзка с обявеното извънредно положение и въведените противоепидемични мерки за ограничаване на COVID-19 на територията на България тази година не се проведе официално награждаване. Класираните участници получиха грамоти и предметни награди от директорите на училищата

Извършената дейност по четирите фактора на риска за млади хора до 19 години е следната: Организиран и проведен са 62 кампании, отбелязани с 36 масови мероприятия и 91 събития са световни, международни и тематични дни, празници. Излъчени са: 42 ТВ предавания, 39 радиопредавания, 1123 аудио- и видеоклипа, видеопокази, 26 други медийни изяви; публикувани са 125 материала в местни и централни вестници, 220 – в интернет; Няма организирани пресконференции във връзка с младежки здравни прояви; изнесени са 1254 лекции и беседи (с 23285 участници); 660 дискусии (с 5693 участници); няма обучителни курсове, 69 семинара (с 1360 участници); 515 тренинга (със 7231 участници); 52 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 10 здравно-образователни материали, с общ тираж 37258 бр. Разпространени са 58143 бр. материали (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението над 20 г. в дейности по Програмата

През 2021 година дейностите за повишаване на нивото на информираност на населението над 20 г. традиционно са насочени към: промоция на здравето; намаляване нивото на поведенческите, биологичните и социалните фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, злоупотреба с алкохол, повишено артериално налягане, затлъстяване, повишена кръвна захар и др.), също и към образование на населението за превенцията на ХНБ (сърдечносъдови заболявания, злокачествени новообразувания, диабет тип 2, ХОББ).

Дейностите са съобразени с препоръките на Министерство на здравеопазването, свързани с разпространението на COVID-19 и сложността на епидемичната обстановка в страната.

Ограничаване на тютюнопушенето

Реализирани са редица дейности: публикуване на *материали* и *послания* в интернет-пространството и в средствата за масово осведомяване; публикуване на онлайн-наръчник с повече от 100 причини за отказване от цигарите в условията на изолация и ползите при отказване; проведени са *тренинги* със служителите на РЗИ и техните деца; разяснителни *кампании* сред ромски общности „Реши се и се откажи!“; „Стоп на тютюнопушенето. Вредата“; „Днес можеш да останеш непобедим!“. Активна остава дейността на Центровете за работа с деца и родители и Центровете за психично здраве, работата с пенсионерските клубове на теми: „Тютюнопушенето като поведенчески и рисков фактор по отношение на сърдечносъдови и белодробни заболявания“, „Мотивиране за отказ от тютюнопушене“, „Зависимост и тютюнопушене“, провеждане на *тематични дни* сред работещи млади хора и студенти, също и представители на Асоциация „Родители“ и Фондация „Заедно в час“.

Проведени са *индивидуални обучения* на медицински специалисти от училища по прилагане на методи за отказване от употребата на тютюневи изделия и групови обучения на тема: „Тютюнопушенето – обща информация“ , „Митове и истини за тютюнопушенето“, „Потърсете помощ и подкрепа сега!“ и др., като една част от тях са проведени он-лайн. Предоставяне за он-лайн разпространение на информационни материали и брошури на медийните и обществени партньори: регионални библиотеки,

читалища, неформални клубове, общински и училищни ръководства, здравни медиатори, студентски формации.

РЗИ подкрепиха традиционната инициатива на Сдружение „България без дим“ и Коалиция „За живот без тютюнев дим“, които за десета поредна година са организатори на *Национална акция*: „Да спечелим заедно: един ден без цигари“ с различни дейности и мероприятия, следващи традиционно четири основни стъпки: спиране на цигарите поне за един ден; използване на спестените пари за реализиране на благотворителна инициатива по техен избор; включване на семейства, близки, приятели, колеги, фирми, организации; споделяне на видео или снимки от акцията във Фейсбук. Инициативата е проведена с подкрепата на Международния съюз за борба с туберкулозата и белодробните заболявания.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 21 кампании, отбелязани са с 3 масови прояви и 35 други инициативи - тематични, световни и международни дни. Излъчени са: 15 ТВ предавания, 16 радиопредавания, 15 видеопокази и видеоклипове; публикувани са 28 материала в пресата, в интернет – 72; изнесени са 122 лекции и беседи (с 2000 участници); проведени са 6 семинара (с 53 участници), 103 дискусии (с 914 участници), 2 тренинга (с 45 участници) и 2 курса (със 17 участници), извършени са 556 индивидуални обучения и консултации. Разработено е 1 ново заглавие в тираж 47 бр. Разпространени са 2767 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери и др.) (Таблица 2).

Въпреки усложнената епидемиологична обстановка продължава работата в *Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ)*. През 2021 година посещаемостта на Кабинета е намаляла, сравнено с предходната година. В ККОТ са проведени индивидуални и групови консултации с цел мотивиране за отказ от тютюнопушене на общо 826 лица (2020 г. – 1493 лица). От всички консултирани само 23 пушачи (2020 г. – 13) са отказали тютюнопушенето (2,8%), докато отказали под влияние на бивши пушачи са 11 (1,3%). Проблем остава обратната връзка с останалите лица, ползвали услугите, за установяване на ефективността от проведените консултации.

Отново и тази година предимство в дейността на ККОТ е нейната *изнесена форма* – в администрации, фирми с производствен характер, училища, на открито.

Практиката за позициониране на кабинетите извън РЗИ, която се провежда традиционно по време на кампании, дава резултати.

На преминалите през кабинетите пациенти е оказана консултативна помощ за отказване от тютюнопушене. На места са извършени функционални изследвания на дишането (спирометрия); раздадени са здравно-образователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушене, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и др. Дейността на кабинетите за отказване от тютюнопушене е популяризирана сред населението чрез: разпространение на дигитални, излъчване на реклама на кабинета и др.

За повишаване на капацитета на специалистите от ККОТ, в НЦОЗА е проведен двудневен обучителен семинар „Тютюнопушенето – зависимо поведение. Предизвикателства и проблеми при работа в условията на пандемия от SARS-COV-2“.

На обучението присъстваха консултантите от кабинетите за отказване от тютюнопушенето от 28-те области на страната, както и националните координатори на програмата и представители на МЗ. На семинара от експерти на НЦОЗА са представени презентации за немедицинските аспекти на употребата на „нови тютюневи изделия“, изискващи загряване и електронни цигари. Обсъдени са проблемите на тютюневата зависимост и отказването от тютюнопушенето с мотивационни съвети и кратки интервенции. Разгледани са резултатите от Националното проучване на факторите на риска за здравето през 2020 г., в частта за разпространение на тютюнопушенето и здравните знания и нагласи на населението по отношение на тютюнопушенето сред населението в Р България.

Гост-обучител беше председателят на Националната асоциация за профилактика на белодробните болести и изтъкнат специалист по белодробни болести д-р София Ангелова, която разгледа и дискутира с присъстващите проблеми, свързани с пасивното тютюнопушене.

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Проведени са *образователно-информационни кампании* за повишаване на информираността на населението, относно здравния риск от употребата и злоупотребата на алкохол, алкохолната зависимост и нейните здравни, социални и икономически последици. Реализирани са редица *мероприятия* по повод «Месец на трезвеността», с демонстрация на алкоочила в обществени обекти, социални заведения, пенсионерски клубове, ромски общности; раздаване на послания за вредата

от алкохола, беседи, лекции с дискусии по теми: „Алкохол и въздействието му върху човека“, „Превенция на рискови фактори – алкохол“, „Вредата от злоупотребата на алкохол“ сред медицински специалисти, учители, родители, студенти; семинар със здравни медиатори; видеопокази и други.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 11 кампании, отбелязани с 1 масова проява и 11 инициативи тематични дни, празници и кампании. Излъчени са: по 1 ТВ- и радиопредавания, 11 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 6 материала в пресата, в интернет – 27; изнесени са 77 лекции и беседи (с 1498 участници); 4 семинара (с 35 участници), 151 дискусии (с 1026 участници); 2 курса (със 17 участници); извършени са 354 индивидуални обучения и консултации. Тренинги не са извършвани. Не са разработвани здравно-образователни материали. Разпространени са 1825 бр. материали (методични помагала, дигитални, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Проведени са **кампании** за информиране на населението по въпросите на здравословното хранене, за подкрепа на кърменето, за борба със затлъстяването – отбелязване на *Европейски ден за борба със затлъстяването – 19 май*, *Седмица за борба със затлъстяването – 1-вата седмица на м.ноември*, *Световен ден на прехраната – 16 октомври*. Съобразено с епидемичната обстановка са извършени **обучителни дейности**, на места *он-лайн* сред училищни ръководства и настоятелства, кухненски персонал от детски градини, училища, социални заведения, онлайн консултации на технолози по хранене и фирми, участващи в организираното хранене на подрастващите, *семинари* с общински ръководства „Здравословно хранене при учениците, хранителни разстройства, анорексия, булимия“, както и *индивидуална методична помощ* на медицински специалисти, педагози, уредници на пенсионерски клубове и граждани с цел формиране, утвърждаване и промоция на здравословен модел на хранене и нагласи сред населението.

През 2021 г., от 1 – 7 август, за 29-и пореден път се отбеляза Световната седмица на кърменето – глобална инициатива за насърчаване, подкрепа и защита на кърменето. Мотото през тази година е: „Защитата на кърменето: споделена отговорност“. С бременни жени и настоящи млади майки са проведени *информационни кампании* за популяризиране на кърменето на тема: „Кърменето – най-

добрият старт на всяко дете“, „Защита на кърменето – споделена отговорност“ с хепанинги и изложби на репродукции „Кърменето днес и през вековете“, с подкрепата на Центрове за майчино и детско здраве, Център за работа с деца и родители, Ла Лече Лига-България, БЧК. *Разпространени здравно-образователни материали* в АГ-кабинетите и АГ-отделенията: „Естественото хранене – добър старт в живота“, „Гимнастика за жени с нормална бременност“, Имунизационна книжка, „Здравословно хранене на кърмачетата“, „Витамини и минерали по време на бременност“, „Препоръки за здравословно хранене за населението над 18 години“, пирамиди на храненето и др.

На места чрез Читалищата са събрани стари знания, предания, легенди, истории, снимки и практики за кърмене в отделни населени места и региони с цел опознаване на традициите и послание за формиране на позитивни нагласи за кърмене сред младите майки.

Сред *ромската общност* на млади ромски майки са проведени обучителни мероприятия по темата: „Здравословно хранене по време на кърмене“; изготвени са *оценки с препоръки* за хранене по представени месечни менюта от социални институции на възрастни хора от Домове за стари хора.

Проведени са редица *срещи-дискусии* с представители на местната власт, директори на детски заведения и училища, представители на фирми, доставчици на продукти и такива, осигуряващи организираното хранене на децата, свързани със здравословното хранене на подрастващите и проблеми при изпълнение на изискванията на действащите наредби за здравословно хранене на деца и ученици.

Популяризирани са препоръките за здравословно хранене; проведени са *информационни срещи* „Добро здраве в зряла възраст“ и “Мониторинг на твоето здраве“ сред възрастни хора към проблемите на свръхтеглото и затлъстяването за ролята на здравословното хранене и физическата активност; организирани са обучителни *семинари със студенти* по специалност „Инспектор обществено здраве“; извършени са *измервания с анализатор* на съотношението на телесни мазнини и ИТМ и са дадени индивидуални консултации.

Публикувани са в сайтовете на инспекциите и СМО на информационни материали: „Да подкрепим кърменето за по-здрава планета“, „Факти за затлъстяването“, „Хранене и диети. Хранителни разстройства“, „Нездравословно хранене и болести, свързани с него“, „Ползата и вредата от солта“.

Таблица 2. Здравно-образователна дейност по факторите на риска за ХНБ *сред население над 20 г. през 2021 г.*

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВООСЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	21		11		8		11	
2.	Световни/тематични дни	35		11		23		35	
	Медийни изяви:	4		2		0		14	
3.	ТВ предавания	15		1		1		22	
4.	Радиопредавания	16		1		7		21	
5.	Видеоклипове	2		1		1		2	
6.	Аудиоклипове	0		0		2		0	
7.	Публикации в пресата	28		6		22		48	
8.	Интернет публикации	72		27		33		81	
9.	Пресконференции	0		0		0		0	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	1	47	0	0	0	0	4	36011
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	2767		1825		1559		38620	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	2	17	2	17	12	79	12	79
13.	Семинари	6	53	4	35	3	29	16	230
14.	Лекции/беседи	122	2000	77	1498	64	1560	72	1506
15.	Дискусии	103	914	151	1026	60	1100	63	2037
16.	Тренинги	2	45	0	0	0	0	0	0
17.	Видеопокази	13	144	10	115	8	93	26	215
18.	Индивидуални обучения/консултации	566	556	354	354	346	346	374	374
	Други дейности:	1	12	0	0	0	0	0	0
19	Масови прояви	3	227	1	50	8	1141	1	50
20	Проучвания	1	3182	1	3182	1	3182	1	3182

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 11 кампании, отбелязани с 1 масова проява и 35 мероприятия са тематични, световни и европейски дни, празници. Излъчени са: 22 ТВ предавания, 21 радиопредавания, 28 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 48 материала в пресата, в интернет – 81; проведени 72 лекции и беседи (с 1506 участника); 16 семинара (с 230 участници), 63 дискусии (с 2037 участници); извършени са 374 индивидуални обучения и консултации. Разработени са 4 заглавия на здравно-образователни материали по темата в тираж 36011 бр. Разпространени са 38620 бр. материали (дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Повишаване на физическата активност

Проведени са *образователни кампании и тематични дни* за повишаване на знанията на населението за здравните и социалните рискове от ниската физическа активност и популяризиране на активния начин на живот сред студенти, медицински специалисти, педагози и директори на училища, лица в неравностойно положение и пенсионерски клубове: „Движението е здраве“, „Хранене, спорт, здраве!“, „Спортът е живот, спортът е здраве!“, *индивидуални консултации* и срещи-разговори с потребители и персонал от Центрове за обществена подкрепа и Защитени жилища с консултиране, относно здравословното хранене и физическата активност с измерване на ръст, тегло и определяне степен на затлъстяване; участие на населението в Кампанията „*Бъди активен! Be Active!*“ за отбелязване на Европейска седмица на спорта от 23 до 30 септември 2021 г., организирана от Министерството на младежта и спорта, с провеждането на спортни инициативи и събития за насърчаване на активното спортуване, подобряване на физическата активност на населението и популяризиране на здравословното хранене. Предоставено е «Ръководство за добра практика за медицински специалисти за повишаване на физическата активност сред населението» на НЦОЗА.

В рамките на Европейската седмица в зала „Асикс Арена“ се проведе за поредна година *Спортен панаир*, на който спортните федерации и клубове представиха различни видове спортове на демонстрационни площи. Спортното събитие е насочено към подрастващи, ученици, родители и активни млади хора, като целта е посетителите да имат възможност да установят пряк контакт със спортисти и треньори и да получат информация на място за определен спорт, към който проявяват интерес. Предвид важността на темата, свързана с начина на живот на подрастващите

и младите хора и тази година НЦОЗА взе участие в мероприятиято чрез представянето на *информационен щанд* на образователни материали, свързани с опазване на общественото здраве, здравословното хранене, превенция и борба със зависимостите (алкохол, тютюнопушене) сред младите хора.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 8 кампании, отбелязани със 8 масови прояви и 23 инициативи са тематични дни и празници. Излъчени са: 1 ТВ предаване, 7 радиопредавания, 11 аудио- и видеоклипа, видеопокази; публикувани са 22 материала в пресата, 33 в интернет; изнесени са 64 лекции и беседи (с 1560 участници); 3 семинара (с 29 участници), 60 дискусии (с 1100 участници); 12 курса (със 79 участници); извършени са 346 индивидуални обучения и консултации. Разпространени са 1559 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

В резултат на епидемичната обстановка в страната, свързана с COVID-19, се отчита намаляване на здравнообразователната дейност на *високорисково ниво*, която е насочена към лицата, носители на фактори на риска за ХНБ - нездравословно хранене, ниска физическа активност, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, както и към тези, прекарвали мозъчен инсулт, страдащи от диабет, сърдечносъдови, белодробни, онкологични и други заболявания.

Продължава, макар и ограничено, работата на разкритите в някои общини *кабинети за измерване на артериално налягане, тегло и ръст*. Безплатно измерване се извършва и в някои аптеки, читалища и пенсионерски клубове. Добра практика са и действащите клубове, като «Клуб на непушачите», «Клуб на хора със здравословни проблеми», «Клуб на работодателите, подкрепящи работна среда без тютюнев дим», на прекаралите инфаркт на миокарда, мозъчно-съдова болест и други хронични болести.

Извършена е здравнообразователна дейност и извън рамките на програмата, насочена към някои специфични групи от населението: бременни жени, хора в неравностойно положение, инвалиди и други.

Експерти от НЦОЗА взеха участие в третото издание на **Европейската седмица на общественото здраве (EUPHW)** с организатор на събитието Европейската Асоциация по Обществено здраве. Тази година Седмицата (17-21 май) протече под логото „С обединени усилия за по-здравно общество“ и се акцентира върху

пет основни теми: *Споделяне на научни знания за здравето; Новите предизвикателства в психичното здраве; За по-добро здраве във Вашата общност ; Всички заедно за по-добро здраве; Никой да не остане без грижи (Здраве за ранимите групи).*

В рамките на Европейската седмица на общественото здраве НЦОЗА се включи с няколко *онлайн събития* с участието на различни специалисти: а) **Онлайн уебинар - дискусия** на тема „Храни за хранене на кърмачета, предлагани на Българския пазар“; б) **Съвети** за справяне с дезинформацията, свързана със здравето “Как да се предпазите от дезинформацията, свързана със здравето в интернет и социалните медии”; в) **Онлайн интервю** за БТА на тема „Влияние на пандемията от КОВИД 19 върху психичното здраве и развитие на децата у нас“; г) **Кръгла маса-дискусия**, съвместно с Фондация „Тръст за социална алтернатива“ на тема „Подобряване на майчиното и детско здраве в ромска общност“ по приоритети, очертани в националната здравна политика за майчино и детско здраве с хоризонт до 2030 г. и по проекта „С грижа от 0 до 3“, в подкрепа на ранното детско развитие (равен достъп до качествени здравни грижи и услуги; пандемията от КОВИД-19 и здравните неравенства и др.); д) **Лекции** на тема „Хранене на бременни и кърмещи жени“ и „Ролята на витамин D за поддържане на здравето в условията на Ковид-19“ ; е) **Уебинар** с мрежа Рейн „Сборник рецепти и ръководство за здравословно хранене на деца от 3 до 7-годишна възраст“; ж) **Презентации:** „Нови законодателни изисквания за осигуряване на здравословно хранене на децата в България“; „Намаляване енергийната плътност на напитките като инструмент за подобряване на здравето“ във виртуален симпозиум на БАСОРД „Нискоенергийните напитки: роля и ползи за здравето“; „Доброволни схеми за етикетиране на храните - инструмент за повишаване информираността на потребителите“, симпозиум на БАСОРД „Устойчиво и информирано хранене през XXI век“.

Специалисти от НЦОЗА разработиха **нови печатни материали** с цел подпомагане на здравно-образователната дейност на РЗИ в страната, медицинските, немедицинските специалисти и групи от населението:

- **Дипляна** „Съвети за хранене на възрастни по време на пандемията КОВИД“, предназначени за населението – 30 000 бр.
- **Методично пособие** - Калкулатор на Индекса на телесна маса с критерии на СЗО за оценка на антропометричен статус, предназначени за РЗИ, медицински специалисти и рискови групи от населението – 5 000 бр.

За обучение на специалисти и партньори по Програмата са подготвени **презентации:** „Самооценка на здравето и информация за здравето състояние на населението в Р България“; „Здравни знания и нагласи на населението в Р България за здравословен начин на живот“; „Ниво на физическа активност на населението в Р България“; „Разпространение на тютюнопушенето сред населението в Р България“; „Консумация на алкохол сред населението в Р България“; Разпространение на факторите на риска за здравето сред деца на 1-6 и 7-9 години в България; Антропометричен статус и хранителен модел на населението в България; „Немедицински аспекти на новите тютюневи и свързани с пушенето изделия“; „Мотивационни съвети и кратки интервенции при отказване от тютюнопушене“; „Здравни знания и нагласи на населението по отношение на тютюнопушенето“; „Пасивното тютюнопушене – криворазбрана толерантност“.

Извършената дейност по четирите фактора на риска през годината е значителна. Организиран и проведен са общо 113 кампании, посветени на контрола на хроничните незаразни болести и факторите на риска за тях, свързани с начина на живот на населението, отбелязани са със 48 масови прояви и със 195 събития тематични, световни и международни дни, празници. Излъчени са: 81 ТВ предавания, 84 радиопредавания, 1188 видео- и аудиоклипове и видеопокази; публикувани са 229 материала в пресата, в интернет – 433; През годината не са организирани пресконференции с журналисти; изнесени са 1589 лекции и беседи (с 29849 участници); проведени са 98 семинари (с 1707 участници), 1037 дискусии (с 10770 участници), 517 тренинги (със 7276 участници); 28 курса (със 192 участника); извършени са 1682 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 15 здравно-образователни материала, с тираж 73 316 бр. Разпространени са общо 102 914 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.

Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти

Дейностите, свързани с изграждането на капацитет и умения за консултиране и подкрепа на *медицинските специалисти в болничната и извънболничната помощ*, се развиват в рамките на програмата, но липсата на средства и извънредната обстановка се отразиха на броя на мероприятията. Въпреки всичко, през годината са проведени 5 курса, 15 семинара и 35 индивидуални обучения и консултации за разпространението на хроничните болести, факторите на риска за тях, развиването на умения за прилагане на добра профилактична и терапевтична практика с общо 270 участника.

През годините с най-голяма активност се очертават медицинските специалисти от детските заведения и училищата. През 2021 г. с тях са проведени 10 курса и 56 семинара с общо 271 участника, а 459 от тях са били на индивидуално обучение или консултация по въпроси, свързани с превенцията на ХНБ и рисковете за тяхното възникване фактори – тютюнопушене, прекомерна употреба на алкохол, ниска физическа активност, нездравословно хранене. (Таблица 3).

Таблица 3. Обучителна дейност на *медицински и немедицински специалисти, и партньори* по НППХНБ през 2021 г.

№	Дейности	Медицински специалисти от болничната и извънболнична помощ		Медицински специалисти от детските заведения и училищата		Специалисти от РЗИ		Немедицински специалисти и партньори		Общо	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
1.	Курсове	5	140	10	62	11	118	6	1200	32	1520
2.	Семинари	15	95	56	209	5	54	124	294	200	652
3.	Индивидуално обучение	35	35	459	459	19	19	360	360	873	873

Повишаването на капацитета на *специалистите от РЗИ* е насочено в областта на поведенческите фактори на риска и методите за оценката на резултатите от дейностите по програмата. През годината са проведени общо 16 обучителни курса и семинари със 172 участници и 19 индивидуални обучения и консултации (Таблица 3).

За повишаване на знанията на *немедицинските специалисти и партньори по програмата* са проведени 6 курса и 124 обучителни семинара с общо 1494 участници и 360 индивидуални обучения/консултации (Таблица 3).

Включване на обществени структури и общности, и структури от здравната система в дейности по Програмата

Доброто сътрудничество и подкрепа на *местната законодателна и изпълнителна власт* (Общински съвет и Община) са определящи фактори в развитието на Програмата на местно ниво. В повечето области местните структури активно участват в планираните дейности, касаещи общността като цяло и решаването на отделни проблеми. Огромна роля имат *множеството партньори на програмата*: дружества, читалища, клубове, младежки домове, полиция, търговци, производители.

Доброто сътрудничество между *административните структури* и изградената мрежа от професионалисти, експерти и представители на различни групи дават възможност за изпълняване на стратегическите цели на програмата чрез запазване на консенсуса между органите на местната власт, държавните и общинските структури, неправителствените организации, бизнес средите и медиите. По този начин, от една страна, се предоставя възможност за ползване на качествени услуги от съответните специалисти в общността, а от друга, се осигурява подкрепяща среда и мотивация за представителите на уязвимите групи да използват собствените си сили за недопускане възникването на ХНБ.

Продължава да се развива партньорството с *неправителствените организации*, както и с представители на сдружения, производители на храни, туристически дружества, ученически клубове.

НЦОЗА участва в организиране и провеждане на *семинар с бранишови организации и асоциации на производители на храни* за отчитане напредъка и дискусия на възникнали проблеми по реформулиране на храните с цел намаляване количеството на добавената захар, сол, наситени мазнини и транс-мастни киселини.

Във фокуса на срещата бяха политиките на ЕС по реформулиране на храните и в частност последната инициатива на Европейската комисия за намаляване добавените захари в храни, имащи значение за здравето на населението. На срещата бяха обсъдени европейските и национални възможности и перспективи за повишаване асортимента на здравословни продукти, беше споделян положителен опит за намаляване на добавените захари в безалкохолни напитки и храни, очертани бяха бъдещи аспекти за дейности и сътрудничество. Представителите на хранителната индустрия декларираха желание да работят в тясно сътрудничество с Научно експертния съвет по хранене към МЗ, който заедно с научните организации и всички заинтересовани страни, позовавайки се на международния опит и добри практики ще продължи дейностите по реформулиране на храните в България.

Стабилни партньори на екипите на програмата са местните *средства за масово осведомяване*. Заедно с екипите от РЗИ те работят активно за организиране на кампаниите, световните и тематичните дни и други инициативи. Съвместно с тях са реализирани и отразени различни изяви и мероприятия.

И тази година сложната епидемиологична обстановка в страната измести фокуса на дейност на *структурите на здравната система (МБАЛ, МЦ, ДКЦ, ПИМП, СИМП и др.)*. Дейностите за повишаване на знанията и изграждане на поведение за здравословен начин на живот на населението и насочени към профилактиката и лечението на сърдечносъдовите и онкологичните заболявания, хроничната обструктивна белодробна болест, диабета, популяризирането на здравословното хранене бяха ограничени.

3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ

3.1. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ОНКОЛОГИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ, ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ ЗА РАК НА ГЪРДАТА, РАК НА МАТОЧНАТА ШИЙКА И РАК НА ДЕБЕЛОТО И ПРАВО ЧЕРВО

Епидемиологичната обстановка в страната, предизвикана от разпространението на Covid-19 и високата заболяемост, определиха невъзможността лечебните заведения да се ангажират с организиране и провеждане през 2020 г. на скрининг за ранно откриване на онкологични заболявания в рамките на Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г./2021 г.

Във връзка с изпълнението на дейностите за 2021 г. по Програмата, Министерът на здравеопазването възложи на Директорите на **РЗИ – Бургас** (Заповед № РД-01-279/27.05.2020 г.) и **РЗИ – Пазарджик** (Заповед №РД-01-947/19.11.2021 г.), да организират и проведат *популяционен скрининг* за рак на гърдата, рак на маточната шийка и рак на дебелото и правото черво, съставляващи съответно дейности по т. 2.1.3., т. 2.2.3 и т. 2.3.3 от раздел III от Работна програма, Приложение № 1 от НППХНБ 2014-2020г./2021 г. и организиране и провеждане на *обучения* на следните целеви групи – обучение на жени с фамилна анамнеза (първа линия родство-майка, сестра, дъщеря, баба) за рак на гърдата; обучение на полово активни жени за необходимостта от ежегоден гинекологичен преглед с цитонамазка от специалист и обучение на лицата с фамилен колоректален карцином за необходимостта от провеждане на хемокулт-тест чрез профилактичен преглед при лица над 50 год., съответно съставляващи дейности по т. 2.1.1, т.2.2.1 и т. 2.3.1 от раздел III от Работна програма, Приложение № 1 от НППХНБ2014-2020 г./2021г.

За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности е утвърдена **обща сума 178 200 лв.**, съответно за РЗИ – Бургас **124 200 лв.** и за РЗИ – Пазарджик **54 000 лв.** за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2021 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми”.

Средствата за изпълнение на дейностите, изразходвани, съгласно приложената план – сметка са, както следва:

РЗИ	Стойност в лева за прегледи	Стойност в лева за организиране и провеждане на кампания	Общо за РЗИ
РЗИ – Бургас	122 200	2000	124 200
РЗИ – Пазарджик	51 000	3000	54 000
Общо	173 200	5000	178 200

За извършването на профилактичните прегледи за рак на млечната жлеза, рак на шийката на матката и рак на дебелото черво са сключени общо **7 договори** с изпълнители на болничната и извънболнична помощ, както следва:

Област Бургас

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	Диагностично-консултативен център „ЕЛ МАСРИ“ ООД	1300
Общо	1 изпълнител	1300

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитонамазка	Диагностично-консултативен център „ЕЛ МАСРИ“ ООД	651
	Комплексен онкологичен център – Бургас“ ЕООД	532
Общо	2 изпълнители	1183

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото/правото черво с изследване за окултни кръвоизливи	Диагностично-консултативен център „ЕЛ МАСРИ“ ООД	650
	Комплексен онкологичен център – Бургас“ ЕООД	19
Общо	2 изпълнители	669

Област Пазарджик

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	Диагностично-консултативен център 1-Пазарджик ЕООД гр.Пазарджик	88
	„Хигия – ДКЦ“ ООД гр. Пазарджик	88
	МЦ за ДП „Вива“ ЕООД гр.Пазарджик	93
	„МБАЛ – Уни Хоспитал“ ООД гр. Панагюрище	90
Общо	4 изпълнители	359

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитонамазка	Диагностично-консултативен център 1-Пазарджик ЕООД гр.Пазарджик	118
	„Хигия – ДКЦ“ ООД гр. Пазарджик	118
	МЦ за ДП „Вива“ ЕООД гр.Пазарджик	118
	„МБАЛ – Уни Хоспитал“ ООД гр. Панагюрище	118
Общо	4 изпълнители	472

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото/правото черво с изследване за окултни кръвоизливи	Диагностично-консултативен център 1-Пазарджик ЕООД гр.Пазарджик	141
	„Хигия – ДКЦ“ ООД гр. Пазарджик	141
	МЦ за ДП „Вива“ ЕООД гр.Пазарджик	141
	„МБАЛ – Уни Хоспитал“ ООД гр. Панагюрище	141
Общо	4 изпълнители	564

Създадена е организация за провеждане на скрининга. На интернет-страницата на инспекциите е публикувана информация за целите на кампанията и график на работното време на изпълнителите на посочените изследвания. В регионалните интернет- и ТВ- медии също е популяризирана кампанията. С писма са уведомени представители на областната и общинска управа, здравни медиатори, структури от здравната система – лични лекари, РЗОК, обществени структури – РУО, АСП.

Резултатите от прегледите и изследванията общо показват следното:

Рак на млечната жлеза (РМЖ)

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ (брой)	МАМОГРАФИИ (брой)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
1344	1659	<i>1486 – нормална мамография; 173 – с изменения, в т.ч.: Мастопатия – 39 Мастопатия фиброкистоза – 57 Киста – 3 Фиброаденом – 1 Карцином – 4 Статус пост операционем про СА – 3 Лимфаденозен паренхим с оскъдна фиброза – 1 Инволотивни млечни жлези с фиброза и кисти – 2 Млечни жлези с единични полипи – 8 Патолгични находки (неуточнени) – 55</i>	1. Мастопатия – 54 2. Възпалителни болести на млечна жлеза – 46 3. Доброкачествено изменение на млечна жлеза – 1 4. Злокачествено новообразуване на млечна жлеза – 4 5. Киста – 3 6. Обс. СА – 6 7. Микрокалцикати – 24 и други	1. За доуточняване с ЕГ изследване – 4 2. Консултация с хирург – 8 3. Контролен преглед след 1 месец – 6 4. Контролен преглед след 6 месеца – 33 5. Ежегоден преглед – 4
1344	1659	1486 – с нормални мамографии 173 – с изменения	С диагноза – 149 За уточняване – 55 Клинично здрави – 1486	Насочени за консултации и допълнителни изследвания - 55 лица

Рак на шийката на матката

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ (брой)	ЦИТОНА МАЗКИ (брой)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
880	1655	1. PAP I гр. – 1209 2. PAP I – II – 40 3. PAP II гр. - 394 4. PAP II - III гр. – 12	Остър салпингит и оофорит – 1 Хроничен салпингит и оофорит – 2 Остър параметрит и тазов целлит – 1 Хроничен параметрит и тазов целулит - 1 Киста на бартолиновата жлеза – 2 Подостър и хроничен вагинит – 17 Остър вагинит – 4 Фоликуларна киста на яйчника – 1 Други невъзпалителни болести на яйчника , маточната тръба и широката връзка на матката – 2 Ерозио и ектропион на шийката на матката – 6 Вторична аменорея – 1 Аменорея неуточн. -1 Вторична олигоменорея – 1 Менопауза и състояние на климакс – 55 Атрофичен вагинит – 4 Ерозио – 1 Хормонален дисбаланс – 1 Полип на маточната шийка – 1 Овариална дисфункция, неуточнена - 8 Десц.вагине – 2 Ендоцервицит – 1 Миома утери – 2 Полип на цервикалния канал – 1 Пролапс маточна шийка – 1 Хистероктомия – 6 Атрофия – 12 Колпит – 6 Лейомиом на матката – 7	259 – за допълнителни консултации, изследвания, лечение
880	1655	1249 – с нормална цитонамазка - 406 бр. с изменения в цитонамазката	с диагнози – 147 лица за уточняване – 259 клинично здрави – 1249	Насочени за консултации, допълнителни изследвания, лечение – 259 лица

Рак на дебелото и правото черво

НАСЛЕДСТВЕНА ОБРЕМЕНЕНОСТ	БР. ТЕСТОВЕ ЗА ОКУЛТНИ КРЪВОИЗЛИВИ	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
724	1233	12 – положителни 1221 – отрицателни	Гастродуоденит – 6 Гастрит (остър, хроничен) – 2 Дивертикули на дебело черво – 7 Ентероколит – 5 Синдром на раздразнено черво с диария – 63 Синдром на раздразнено черво без диария – 32 Неинфекциозен гастроентерит – 15 Неинф. колит – 3 Полип на колона – 2 СА дебелото черво – 3 Улцерозен колит – 2 Хемороиди – 5 Стеатоза на черен дроб – 12 Хемангиом на черен дроб – 2 Киста на черен дроб – 2 Анемичен синдром – 1 Холецистит – 3 Холистеролни полипи на жлъчен мехур – 2 Холестаза – 2 Липоматоза на панкреаса – 2 Нефролитиаза – 2 Кисти в бъбреците – 2 Спленомегалия – 1 Ехинококова киста на черен дроб – 1 Лезия на десен лоб на черен дроб – 1 Малък калцификат в черен дроб – 2 Силно контрахиран жлъчен мехур – 1	ФГС и ФКС – 17 УЗД – 6 Контрасно усилен ЕХГ и хепатитни маркери – 1 Допълнителни лабораторни изследвания – 9 Хоспитализация – 3
724	1233	12 – с окултни кръвоизливи 1221 – с изследвания в норма	Клинично здрави – 1052 С диагнози – 181	Насочени за допълнителни изследвания – 36 лица

В изпълнение на договореностите в област Бургас и област Пазарджик са извършени общо 4547 профилактични прегледи със съответните изследвания сред лица на възраст над 19 години, както следва:

- За рак на млечната жлеза – 1659 прегледа и 1659 мамографии;
- За рак на шийката на матката – 1655 прегледа и 1655 цитонамазки;
- За рак на дебелото и правото черво – 1233 прегледа и 1233 изследвания за окултни кръвоизливи.

Заключение:

▪ На профилактичен скрининг за онкологични заболявания в **област Бургас** от подлежащите 3900 са преминали 3152 лица (80.8%), от които всички са с изследвания – 3152 бр. изследвания; Предвид епидемичната обстановка и наложените ограничения, касаещи провеждането на профилактични и диагностични прегледи, КОЦ-Бургас функционира като ковид-зона със забранен достъп на граждани за провеждане на прегледи по договорените позиции, насочени към ранно откриване на онкологични заболявания, с което се възпрепятства изпълнението на скрининговите дейности в областта. В **област Пазарджик** се отчита пълен обхват.

▪ За фамилна обремененост съобщават 2948 от всички прегледани 4547 лица (64.8%), съответно: за РМЖ – 81%; за РМШ – 53.2 % и за РДПЧ – 58,7% от прегледаните за съветното заболяване;

▪ От извършените 1659 прегледи с мамографии, 173 показват промени в структурата на млечните жлези (10.4%). За уточняване на диагнози са 55 лица, които са насочени за различен тип допълнителни изследвания, консултации и лечение.

▪ От извършените 1655 прегледи с цитонамазка, с патологични изменения са 406 жени (24.5%), а поставена диагноза са 147 жени (8.9%) ;

▪ От извършените 1233 бр. прегледи с тестове за окултни кръвоизливи 12 са положителни (1%), с поставени диагнози са 181 лица (14.7%), като насочени за допълнителни изследвания са 20% от тях.

▪ От извършените 4547 профилактични прегледа за онкологични заболявания – за допълнителни изследвания и консултации са насочени общо 350 лица (7.7%).

3.2. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА СЪРДЕЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

Профилактиката на сърдечните заболявания е важна за ранното им откриване и своевременното лечение, с цел подобряване на прогнозата и намаляване на хроничните състояния и честотата на тежките сърдечносъдови симптоми.

Предвид важността на проблема със Заповед №РД-01-989/02.12.2021 Министърът на здравеопазването възлага на **РЗИ-Видин** реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на сърдечни заболявания, с обхващане на лица над 18 год. от рискови групи с профилактични прегледи (дейност по т.1.1.2 от раздел III от Работната програма (Приложение №1 от НППХНБ 2021-2025 г.), вкл. с измерване на артериалното налягане, изчисляване и оценка на ИТН и провеждане на изследвания, съобразно утвърдената нормативна уредба в зависимост от възрастта на лицето.

За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности от Програмата е утвърдена обща сума **34 000 лв.** - за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2021 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми”.

РЗИ	Стойност в лева за прегледи	Стойност в лева за провеждане на скринингови кампании	Общо
РЗИ-Видин	32000 лв.	2000 лв.	34000 лв.

РЗИ-Видин е сключило общо 4 броя договори с изпълнители на извънболнична помощ за:

- Извършване на скринингови прегледи за обхващане на лица над 18 г. с измерване на артериалното налягане, изчисляване и оценка на ИТН и провеждане на изследвания, съобразно утвърдената нормативна уредба в зависимост от възрастта на лицето на територията на област Видин: МЦ „Санадор М“ ЕООД за 350 броя прегледи и МЦ 1 „Белоградчик“ ЕООД за 176 броя прегледи – *общо 526 прегледи.*
- Насочване на лицата с висок риск към специалист-кардиолог за допълнителни консултации и изследвания (дейност по т.1.1.5. от раздел III от Работната програма, Приложение №1 от НППХНБ 2021-2025 г.). Сключени са 2 бр. договори с АСМП-ИП по *кардиология* за извършване на 210 броя прегледи и АСМП-ИП по

кардиоревматология за извършване на 105 броя прегледи на територията на област Видин – *общо 315 прегледи.*

- Провеждане на скринингови кампании за сърдечно-съдови заболявания сред групи от здравото население (дейност по т.1.1.7. от раздел III от Работната програма, Приложение №1 от НППХНБ 2021-2025 г.). РЗИ – Видин закупи 5 бр. апарати за измерване на артериално налягане и стетоскопи на стойност 1009,20 и анализатор за измерване на индекс телесна маса, вода в организма, костна маса, метаболитна възраст, мускулна маса на стойност 990,80 лв. Кампаниите са проведени на открито сред рискови групи от населението на област Видин. Изразходени са 2000,00 лв.

Преглед	Изпълнители	Брой извършени прегледи
Сърдечни заболявания	1. МЦ „Санадор М“ ЕООД, гр. Видин	350
	2. МЦ 1 Белоградчик ЕООД, гр. Белоградчик	176
	3. АСМП-ИП д-р Цветанка Боянова, гр. Видин	210
	4. АСМП-ИП д-р Георги Николов, гр. Белоградчик	105
Общо	4 броя изпълнители	841

В изпълнение на договореностите в област Видин са извършени общо 841 профилактични прегледи на лица на възраст от 18 до 92 г. в обем, както следва: измерване на ръст, тегло, обиколка на талия, изчисляване на индекс на телесна маса, измерване на артериално налягане, електрокардиограма, насочване към специалист (кардиолог) при необходимост и извършване на *медикодиагностична дейност*, в зависимост от възрастовата група:

- Лица над 18 год. (мъже и жени) – кръвна захар;
- Лица от 30 год. до 45 год. (мъже и жени) – пълна кръвна картина (ПКК);
- Мъже от 40 год. и жени от 50 год. – ПКК, триглицериди, общ холестерол, HDL холестерол, LDL холестерол;
- Мъже от 50 год. PSA;
- Лица над 65 год.- ПКК.

Резултати:

ЛЗ Брой прегледи	ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕ-НЕНОСТ (брой)	ИЗМЕРВАНЕ НА АРТЕРИАЛНО НАЛЯГАНЕ (брой лица)	ИЗЧИСЛЯВАНЕ И ОЦЕНКА НА ИТМ (брой лица)	ДИАГНОЗИ по МКБ (брой диагнози)	НАСОЧЕНИ КЪМ СПЕЦИАЛИСТ, ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ (брой)
МЦ 526	77	В норма -129 С повишено АН - 353 С намалено АН – 44	В норма - 126 Над нормата - 391 Под нормата - 9	1. I11 Хипертонична болест на сърцето – 467 2. E78 Дислипидемия – 104 3. E66 Затлъстяване - 13	Насочени към специалист – 118 лица
АСМП-ИП по кардиология 315	174	В норма - 38 С повишено АН - 255 С намалено АН - 22		1. I11 Хипертонична болест на сърцето – 251 2. I20-25 Ишемична болест на сърцето – 77 3. E78 Дислипидемия – 37 4. I48 Предсърдно мъждене и трептене – 48	Вид/брой на допълнителните изследвания 1. ЕКГ - 210 2. ЕХОКГ – 34 3. Лечение

Общо: 841	Общо: 251	Общо: В норма - 167 С повишено АН - 608 С намалено АН - 66	Общо: В норма - 126 Над нормата - 391 Под нормата - 9	Общо: а) вид диагноза по МКБ/ б) брой поставени диагнози Сърдечносъдови заболявания: 1. I11 Хипертонична болест на сърцето – 718 2. I20-25 Ишемична болест на сърцето – 77 3. I48 Предсърдно мъждене и трептене – 48 Придружаващи заболявания: 4. E78 Дислипидемия – 141 3. E66 Затлъстяване – 13	Общо: а) насочени към специалист 118 лица б) вид/брой на допълнителните изследвания 1. ЕКГ – 210 2. ЕХОКГ – 34 3. Лечение

Видове сърдечни заболявания по МКБ	Възраст на лицата с установена диагноза на сърдечно заболяване по МКБ						Общо Диагнози по МКБ
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
1. Хипертонична болест на сърцето МКБ I11	12	35	79	208	102	282	718
2. Ишемична болест на сърцето МКБ I20-I25	0	0	1	6	16	54	77
3. Предсърдно мъждене и трептене МКБ I48	0	0	0	3	4	41	48
Общо диагнози:	12	35	80	217	122	377	843 диагнози

Заклучение:

▪ На профилактични прегледи за сърдечни заболявания в област Видин от подлежащите 841 лица са преминали всички (100%), от които на прегледаните в МЦ 526 човека са извършени необходимите лабораторни изследвания по утвърдената нормативна уредба, съобразно възрастта (62% от общо прегледаните).

▪ При всички 841 прегледи е извършено измерване на артериално налягане (АН) на лицата и резултатите са следните: с нормално АН са 167 човека (19.9%); с повишено АН – 608 човека (72.3%); с намалено АН – 66 (7.8%). Част от прегледаните лица (43%) са насочени за различен тип допълнителни изследвания, консултации и лечение.

▪ На прегледите, извършени от МЦ (526) е направено изчисляване и оценка на ИТН, с измерване на ръст, тегло и обиколка на талията. Резултатите са следните: ИТН в норма – на 126 лица (24%); ИТН над нормата – 391 лица (74.3%); ИТН под нормата – 9 лица (1.7%).

▪ При извършените прегледи в МЦ и АИПСМП по кардиология са установени *сърдечносъдови заболявания* със следните диагнози по МКБ: I11 Хипертонична болест на сърцето – 718 случая (85.4%); I20-25 Ишемична болест на сърцето – 77 (9.2%); I48 Предсърдно мъждене и трептене – 48 (5.7%) и *придружаващи заболявания*: E78 Дислипидемия – 141 (16.8%); E66 Затлъстяване – 13 (1.5%)

▪ Възрастовото разпределение на лицата с установени сърдечни заболявания е следното:

а) *Хипертонична болест на сърцето МКБ I 11* – с най-голям дял са лицата над 65 години (39.3%), следват 45-54 годишните (29%) и 55-64 годишните (14.2%). С най-нисък дял са най-младите 18-24 годишните – 1.7%.

б) *Ишемична болест на сърцето МКБ I20-I25* – най-много случаи има отново при най-възрастните – 70% от болните с тази диагноза. С намаляване на възрастта намаляват и случаите, като за 18-34 годишните няма констатиран случай.

в) *Предсърдно мъждене и трептене МКБ I48* – В трите възрастови групи от 18 до 44 години няма констатиран случай; единични случаи при 45-54 и 55-64 годишните; 85.4% от случаите на предсърдно мъждене и трептене са на лица над 65 години.

▪ От сърдечни заболявания най-много боледуват най-възрастните: 44.7% от случаите на сърдечни заболявания са във възрастта 65+; следват 45-54 и 55-64

годишните – съответно 25.7% и 14.5%. В по-малките възрастови групи случаите намаляват, като 18-24 годишните боледуват най-малко – 1.4%.

- Наследствена обремененост е открита при 251 лица (29.8%).
- С придружаващи заболявания са: 16.8 % от прегледаните с Дислипидемия МКБ E78 и 1.5 % - със Затлъстяване МКБ E66.
- В АИПСМП по кардиология са направени допълнителни изследвания ЕКГ и ЕХОКГ, съответно на 66.7% и на 10.8% от прегледаните лица. На нуждаещите се лица е назначено лечение.

4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА

С оглед събиране на информация за разпространението на основните рискови фактори (тютюнопушене, употреба и злоупотреба с алкохол, ниска физическа активност, нездравословно хранене), които са причина за развитието на хронични незаразни болести и извършване на оценка на промените, настъпили в поведението на населението за здраве в резултат на интервенционните дейности, извършени по програмата през периода 2014-2020 г., в края на 2020 г. стартира **Национално изследване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България.**

Целта на изследването е да се проучи нивото на водещите фактори на риска за здравето, свързани с начина на живот на населението във възрастовите групи 1-6 год., 7-9 год., 10-19 год., 20-65+ год. *Подборът на извадката* за населението на възраст над 20 години е извършен от Националния статистически институт. При формирането ѝ е използвано териториалното разпределение на населението в страната по статистически участъци в населените места /административни области (28 на брой) и местоживеене на лицата (град, село). Тя е двустепенна, гнездова, представителна на национално ниво. Набирането на участниците в проучването е съобразено с разпределението на населението от таргетните възрастови групи по местоживеене от официалните данни на НСИ, като броят на лицата, наблюдавани в изследването, е пропорционален на дела на съответната група в генералната съвкупност. При провеждането на изследването е използвана квотна извадка по признаците възраст и населено място.

За всяка от 28-те области са включени деца и ученици от детски ясли, детски градини и училища от всички възрастовия групи. Те са определени на случаен принцип на базата на съответните списъци от информационния масив на МОН – Регистър на училищата, детските градини и обслужващите звена за учебната 2020/2021 г. Децата и учениците, включени в гнездата, са селектирани рандомизирано.

При подготовката на проучването са предвидени за изследване 5109 лица, разпределени в 4 възрастови групи: 1-6 год. (n=303), 7-9 год. (n=173), 10-19 год. (n=529), 20-65+ год. (n=4104). Реализираната извадка е от 4167 лица, която отговаря структурно на изследваната съвкупност по пол и възрастови групи в съответните области: 1-6 год. (n=298), 7-9 год. (n=173), 10-19 год. (n=513), 20-65+ год. (n=3183).

За набиране на първичната информация е използвано *стандартизирано индивидуално интервю по анкетни карти*, разработени на основата на въпросници на СЗО. Анкетните карти са прилагани при проучването през 2007 г. и 2014 г. , както и при други проучвания на храненето и хранителния статус, което позволява сравнимост на резултатите. Те включват следните раздели: лични данни, самооценка на здравето състояние, информация за здравето и поведението за здраве – тютюнопушене, употреба на алкохол, физическа активност, модел на хранене, а също за знания за здравословен начин на живот; измервания на тегло, ръст, артериално налягане. Почти всички въпроси са от затворен тип, като по-голямата част от тях изискват само един отговор с няколко изключения, даващи възможност за два и повече отговора. Средната дължина на скалата е с около 4-5 варианта на отговор.

Статистическата обработка на данните е извършена със софтуерен продукт SPSS. Използвани са: описателни методи и методи за оценка (обобщени статистически характеристики на количествени променливи (вариационен анализ) – средна стойност, стандартно отклонение, стандартна грешка на средната – честотен анализ на качествени променливи (номинални и рангови), който включва абсолютни честоти, относителни честоти (в проценти), кумулативни относителни честоти (в проценти) - графични изображения).

Извършен е анализ на предварителни резултати от изследването, както и на сравнителен такъв за оценка на промените, настъпили в поведението на населението за здраве в резултат на интервенционните дейности, извършени по програмата през периода 2014-2020 г. Предстои подготовката на окончателен доклад.

През годината в рамките на кампании и инициативи по места са извършени анализи на факторите на риска за възникване на хронични незаразни болести (тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност), а също и анализи от проведени измервания на количеството на въглероден окис в издишан въздух; тегло; ръст; кръвна захар и други. Общо през годината са проведени 6 проучвания с 1131 обхванати лица само във възрастта до 19 години.

През отчетната година, въз основа на подадените от медицинските специалисти от здравните кабинети обобщени данни от профилактичните прегледи (извършени от ОПЛ), са изготвени и анализи за здравословното състояние на децата и учениците през учебната 2021/2022 г. Същите са предоставени на МЗ и областните администрации за информиране и предприемане на съответни мерки.

Извършен е и преглед на националната правна уредба на дейностите по промоция на здравето и превенция и контрол на рисковите поведенчески фактори за развитие на ХНБ, както и информираността за профилактичните услуги, предлагани на пълнолетното население по линия на ОПЛ.

5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА

Програмата се финансира от Републиканския бюджет. Разходването на средствата се планира всяка година. През **2021 г.**, за дейности по програмата, са предоставени **190 000 лв.**

За дейности по раздел 1. *«Управление и координиране на дейностите по Програмата»* и раздел 2. *«Реализиране на дейности, насочени към намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ»* (провеждане на национални работни срещи и семинари; дейности за повишаване на капацитета на медицинските и немедицинските специалисти и партньори по програмата; провеждане на образователно-информационни кампании по проблемите на 4-те рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност; изготвяне, отпечатване и разпространение на здравнообразователни материали и др.) са изразходвани **54 000 лв.**

За дейности по раздел 3. *«Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ»* (популационен скрининг на рак на шийката на матката; рак на млечната жлеза; рак на дебелото черво; ССЗ; затлъстяване; закупуване на интерактивни пособия за скринингови кампании за ХНБ и др.) са предоставени **136 000 лв.**

С оглед на епидемиологичната обстановка в страната, предизвикана от разпространение на Covid-19 и високата заболяемост, и невъзможност лечебните заведения да се ангажират с провеждане на скрининга, предвиденият за 2020 г. бюджет за посочената дейност на РЗИ – Бургас (РД-01-569/06.10.2020) е прехвърлен за изпълнение през 2021 г. – **124 000 лв.**

6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

- За втора поредна година световната пандемия от *Covid-19* се отрази върху всички сектори на Програмата. *Дейността на РЗИ се реорганизира, с приоритет на противоепидемичните дейности*, като по места структурите на отдели/дирекции ПБПЗ изключително работеха в помощ на Дирекции „Надзор на заразните болести“ и планирането на дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите беше ограничено.
- *Остава намален кадровият потенциал на всички нива (МЗ, РЗИ, НЦОЗА) - не са включени достатъчно експерти, които да съдействат за управлението, координацията и реализирането на програмата; много **ограничен човешки ресурс в РЗИ** за промоция на здраве и профилактика на болестите.*
- Традиционен през годините проблем е *финансирането на дейностите по Програмата* – финансира се малка част от заложените по програмата дейности и обичайно в последните месеци на годината; липсва възможност, поради ограниченост, за закупуване на дълготрайни материални активи с цел въвеждане на нови методи и подходи, насочени към промоцията на здраве и превенцията на ХНБ, а също и за използването на съвременни методи на обучение – срещи с популярни личности, създаване и режисура на филми със здравна тематика, туризъм, самостоятелно организиране на празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.
- *Липса на интерес за заемане на позиции, свързани с промоцията на здраве и превенцията на болестите, в РЗИ и НЦОЗА, и текучество на кадри, поради ниското заплащане.*

Проблемите, свързани с дейността на Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ) остават и през 2021 г.

- *Недостатъчен кадрови потенциал* (в повечето РЗИ консултантите са психолози, но поради липса на кадри тази дейност се извършва от еколози, биолози, социолози и инспектори. Само в 3 РЗИ разполагат с лекари-консултанти).

- *Липсват самостоятелни помещения, обособени за целта за извършване на специфичната дейност на ККОТ в по-голямата част от РЗИ (обособени помещения на ККОТ през годините има само в 7 РЗИ).*
- *Недостатъчна квалификация на специалистите, работещи в ККОТ.*
- *Недостиг на здравно-образователните материали за консултираните лица. (издателската дейност на местно ниво е ограничена поради финансови причини).*
- *Все още е недостатъчна информираността на населението за ККОТ, неговите функции, цели и метод на работа.*
- *Липсва обратна връзка с лицата за установяване на ефективността от проведените консултации.*

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

- *Ефективно управление на програмата чрез регулярни срещи на Националния програмен съвет и на Областните програмни съвети; Широко обсъждане при планирането на дейностите.*
- *Изграждане на ефективни механизми за мониторинг и оценка на Програмата.*
- *Идентификация и въвеждане в МЗ/РЗИ/НЗОК/ОПЛ на индикатори за оценка на риска, в т.ч. адекватни индикатори и критерии за оценка и мониторинг на кърменето, храненето и хранителния статус на различни групи от населението.*
- *Използване на съвременни методи на обучение, с цел достигане на по-голяма аудитория от населението - създаване на филми и музикални творби за младите хора; организиране на срещи с известни личности, празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.*
- *Адекватно, своевременно и в пълен обем финансиране на дейностите по програмата. Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата.*
- *Повишаване на капацитета на медицинските и немедицинските специалисти, ангажирани с реализирането на дейностите по програмата.*
- *Политика за адекватно заплащане на труда на работещите в РЗИ, НЦОЗА и другите национални центрове към МЗ.*
- *Създаване на интернет-платформа на програмата за повишаване нивото на информираност на населението и обмен на информация за дейностите, реализирани в*

различните региони на страната, като се използват официалните сайтове на МЗ, НЦОЗА и РЗИ.

Предложения за подобряване на дейността на ККОТ

- Рекламирање на местно и национално ниво дейността на ККОТ чрез средствата за масова информация и интернет-сайтове. Изготвяне на рекламни печатни материали и тяхното разпространение сред населението.
- Изготвяне от специалисти на НЦОЗА на здравно-образователни материали, в помощ на консултантите от ККОТ и предназначени за отказващи се пушачи, напр. Помагало за пушачите, с атрактивна визуализация в електронен вид и като печатно издание за всяка РЗИ.
- Повишаване на квалификацията на служителите, работещи в ККОТ, чрез ежегодни обучения в НЦОЗА за придобиване на нови знания и информация, и практически умения в посочената област.
- Възстановяване на национално ниво на успешно провежданата и резултатна кампания с конкурсен характер за отказване от тютюнопушене „Спри и спечели“;
- Разработването на местно ниво на начини за обратна връзка (по телефон, в писмена кореспонденция, чрез анкета и др.) с лицата за установяване на ефективността от проведените консултации.
- Обособяване на самостоятелни помещения за ККОТ в РЗИ.
- Осигуряване на калибриране на апаратите “Smokerlyzer” (за измерване на въглероден монооксид в издишания въздух и въглексихемоглобин в кръвта);
- Закупуване на портативни спирометри (за измерване на белодробен обем) с цел скрининг при пушачи и демонстриране на негативното влияние върху дихателната система – за използване в кабинета или в акции/ кампании сред гражданите.